

A népművészet a műteremben

Péterfy László szobrászművésszel beszélget

Bosnyák Sándor

Péterfy László az erdélyi Nagykendről érkezett a magyar szobrászatba. A festő szak mellett a néprajz szakot is elvégezte Kolozsvárott, csaknem három évtizedes néprajzos és művészi életút áll mögötte. A népművészet számára nem a felnőttkor felfedezése, hanem természetes környezet, amely eszmélése első pillanatától körbeveszi. A székely fafaragók művészetét, a kopjafákat, a galambdúcos kapukat, a bútorokat, a palmattás—rozettás—sárkányos motívumokat, az építmények szerkezetét már gyermekkorában megismerte, s ez az ösztöneiben élő tudás — hol észrevehetően, hol rejtettebben — az érett művész munkáiban is jelen van. A fűtetlen műteremben, borospohárral a kezünkben beszélgetünk.

Körbenézve műtermedben, szobraid legjellemzőbb vonása, hogy a népművészet nyelvét-szellemét szeretnéd érvényesíteni. A népművészet és a képzőművészet között miben látod a különbséget?

A népművészet nem a látott, hanem a tudott világból indul ki, ez a leglényegesebb különbség egy képzőművész és egy népművész között. A másik: a népművészet minden esetben funkcionális, alárendeli a formát a gondolatnak, amelyet ki akar fejezni. Ha például a dunántúli pástortművészetre gondolsz, nem az a lényeg a betyárábrázolásnál, hogy a betyár hogyan fogja kezébe a fegyverét, legtöbb esetben azt tapasztaljuk, hogy a kinyújtott kéz mellett ábrázolják a baltát. Nincs a kezében, de nyilvánvaló az összefüggés a fegyver és az ember között, sőt, sokkal nyilvánvalóbb, mintha megpróbálná az összeszorított ökölben ábrázolni a pisztolyt, amiről — ilyen kicsi felületen — nem is tudná az ember, hogy micsoda.

A népművészet mellett az ókori kultúrák szobrászata is hatott rád, festett közsobraidban az egyiptomi szobrászat világa él tovább. Mi az, ami az ókori művészetekben és a népművészetben közös?

Több ilyen szabályossága van a népművészetnek, ami rokonítja az ókori művészetekkel. Gondolj az egyiptomi művészetre, a funkcionális ábrázolásnak arra a jellegzetességére, hogy minden testrészt a maga legjellemzőbb felületével ábrázol, a lábat profilban, az arcot profilban, a törzset szemben, és így tovább. Ha ezeket a szabályokat mondjuk Kő Pál művészetével hasonlítjuk össze (aki nem az az alkotó, aki leragad a látványnál, hanem a fantázia és a hagyományos gondolkodás törvényei szerint állít egymás mellé jelenségeket), akkor az ő művésze is rokon az ókori művészetekkel. De rokon Schéneré is, aki a mézeskalács bábok világát használja meglehetősen szabadon, sok esetben már a neoavantgard stílusokhoz közelálló montázsokat hozva létre. A belső világot vetítik ki és nem a külső világot szűrjük át magukon és adják valamilyen tetszetős deformációval vissza. A belső gondolati rendszer által megszürt világot vetítik ki és ábrázolják. Ez jellemző az archaikus kultúrákra és jellemző a népművészetre is. Az archaikus kultúrák és a népművészet között csak formai különbségek vannak, lényegi különbség nincs.

A különbség a művéség szintjében és a tartalom mélységében van. A századfordulón a szecesszió irányzatának művészei is a hagyomány felé fordultak. Lechner Ödön, Nagy Sándor és a többiek a hagyomány milyen mélységéig nyúltak vissza?

A szecesszió, amikor az úgynevezett magyar stílust akarta megteremteni, többek között az indiai építészethez nyúlt. Az archaikus építészetből és a magyar parasztpépítészetből igyekezett magyar stílust létrehozni. Azok a festők és szobrászok, akik igen magas színvonalon a szecessziós épületek szobrai és festményei készítették, akik az épületet felöltöztették, nagyon határozottan nyúltak a népi kultúrához, mégsem hasonlítanak a mi generációnkhoz. Sokkal inkább a felületen mozogtak. Ma már elgondolkodna egy építész, vagy egy szobrász, hogy egy himzésmotívumot óriásira felnagyítva az épület homlokára tegyen-e? Közelebb kerültünk a lényeghez.

- *A tér: a lent és a lent, az elől és a hátul, a jobb és a bal másként jelentkezik-e a tradícióra építők szobrain, mint másokén? A világ ellentétes erőkre tagolódása, az erők küzdelme és összhangja a tér pólusában is kijejeződik-e?*

Ezzel a kérdéssel foglalkoznak olyanok is, akik az archaikus kultúrákhoz nem kerültek közel. A legkülönbözőbb megközelítésekről tudok, de ezek szubjektív megközelítések. Az utóbbi években, különösen most, a sárospataki művelődési ház elé kerülő szobraimmal kapcsolatban én is sokat gondolkodtam ezen. Az a tény, hogy ezek a szobrok a föld színétől nyolc- kilenc méter magas oszlopokra kerülnek, elgondolkodtatja az embert. Ezek a szobrok az égben lesznek, egy reális szint felett és nemcsak egyszerű térben, hanem egyúttal emberfelettié is válnak. A szobor csak olyan lehet, ami beleillik ebbe a képbe. Csak olyan jelenségekre tudok gondolni, amelyek a hagyományban megjelentek és az embert az égiekkel összekötötték. A szárnyas lények, az angyal, vagy — jelen esetben — a madár, a sasmadár, amelyről a néphagyomány keveset őrzött meg, csak a mesék őrzik a nappal való azonosságát.

A népi ábrázolásokon megfigyelhetjük, hogy a föld színén, a föld alatt és a föld felett levő lények milyen élesen elkülönülnek egymástól, a lábas lények, a lábatlan lények és a szárnyas lények világára. A kigyók, halak és a hozzájuk hasonló csúszómászó lények az alvilágot képviselik, mindig a képsík alsó szélére kerülnek. A legelevenebben egy kapu jut eszembe. Az elmúlt években a Küküllő és a Nyárad mentét végigjárva sok régi kaput fényképeztünk Kútvolgyi Mihállyal, és a Mezőség szélén, Szabédon nagyon érdekes múlt század eleji kapukat találtunk. Az 1830-as évektől maradt fedeles kapuk ezek, nem székely kapuk, hanem gyalogkapuk. Alul mindenféle párkányzat nélkül, mintegy a földből kigyó nő ki, ami karikába tekeredik. A kigyó szájából növény indul, ami a székely kapukon ismert motívumokhoz hasonlóan kacskaringókat vetve emelkedik föl és nagyjából a kapu összekötő ívei magasságában ezen a növényen egy szárnyas sárkány áll és rajta szárnyas oroszlán. Aztán jó pár templomon is megfigyeltük ezeket a motívumokat. A legrégebbi ilyen kapu, ahol szárnyas sárkány látható, 1693-ban készült, a Nyárad mentéről, Szentgelicéről, a székelykeresztúri múzeumba szállították.

De nemcsak ezeken a kapukon, hanem a pásztorművészet apró tárgyain is megfigyelhető, hogy a lent, a középen és a fent emberi értékeket fejez ki.

Az értékek különbségei a vízszintes síkban is megmutatkoznak?

Ezen a szobron, ahol egy sasmadár ragad magával egy emberi alakot, a madár is, az ember is jobbra tekintenek, és nem balra. A bal föltehetően valami baljós, minőségileg kevesebb, értéktelebb, mint a jobb.

- *Az archaikus közösségekben a szobornak szakrális szerepe volt: az égiek és a földiek közötti kapcsolatteremtést, a középpont kijelölését, a tér szerveződését — és egyebeket — jelentette. A szobornak — mondjuk a lelálításra kerülő sárospataki szobraidnak — milyen szerep jut napjainkban?*

Reménykedem, hogy szobrom nézői megállnak és elgondolkodnak, mit akartam kifejezni. A szobornak olyannak kell lenni, hogy megragadja a nézőt, kérdéseket tegyen fel, gondolatokat ébresszen. Ma az emberek úton-útfélen szobrokkal találkoznak. De amikor kevés volt a szobor, akkor döbbenet lehetett egy-egy szobor látványa, mert hisz a szobrok nem akármit fejeznek ki. Engedd meg, elmondok egy megtörtént esetet, mert nagyon közelvisz a kérdésedhez. Tizenegy néhány évvel ezelőtt meglátogattott egy hajdani iskolatársam, aki ma is ott él abban a faluban és ugyanolyan parasztember, mint a többi. Néhány napot itt Pesten töltött. Elvittem fel a Halászbástyára, megmutattam neki a panorámát, megnéztük a szobrokat, először is a Szent István-szobrot, amely rendkívül tiszteletreméltó és rendkívül ünnepélyes. Fönt a várban más szobrokat is láttunk. Megnézte, de nem szólt semmit. Aztán jöttünk lefelé a Lánchíd felé, az alagút bejáratához. Ott áll Borsos Miklósnak nagy ovális „0” kilométer köve. Meglepte ez a forma, mert fent a várban olyan szobrokkal találkozott, amilyenekkel bárhol találkozhatott. Azt kérdi: — Ez mi? Mondom: — Ez az a pont, ahonnan Magyarországon minden távolságot mérnek. Ettől a ponttól 625 kilométerre van Nagykend.

Megdöbönt ettől a tényről. Nem tudtam onnan elvinni. Az, hogy ő a földnek egy ilyen kijelölt, fontos pontján áll, — könnyekig meghatotta.

- *Valamikor ilyen kijelölt helyekre tették a szobrokat, ezért volt a szobornak ereje, kisérgázása, ragyogása.*

Mi ritkán vagyunk ilyen szerencsés helyzetben, hacsak egy fontos történelmi esemény színterére nincs lehetőségünk szobrot készíteni, mint ahogy Kő Pálék a mohácsi csata helyén állítottak szobrokat. A sárospataki művelődési ház, amely sok szállal fűződik a régmúlthoz, rendkívül karakteres formájával mindenképpen megragadó látvány. Az épület előtt állnak majd ezek a szobrok és a szemlélők rákényszerülnek, hogy találgassák, mit akarok mondani? Többé-kevésbé klasszikus oszlopokra helyezem a szobrokat, olyanokra, amelyek végig vannak repesztve. A repedésekben: az egyik oszlopnál egy gyökérrendszer, a másiknál egy ilyen lág-füst gomoly látható. Nyilvánvaló, én legalábbis azt akarom kifejezni, hogy két kultúra találkozik, egy ősi európai, a görög kultúra, ami az oszlopokon van, és egy másik, a sztyepei kultúra, ami az egyik oszlopon embert magával ragadó sasmadár, a másikon a szarvas és a fa. Az embert a szobor összeköti valami magasabb minőséggel.

- A mesterség nálad két szinten jelentkezik. Az első, amikor a grand art igényével szobrokat készítesz, s a második (ami fontosságban nem marad el az első mögött), amikor játzóterekre játékokat, játékos szerkezeteket tervezel. A játékokat miért tartod olyan fontosnak? Mi hajt, hogy újabb és újabb játszótereket építs? Mit adnak ezek — a népi hagyományokra is visszavezethető — játszóterek a gyermekeknek?*

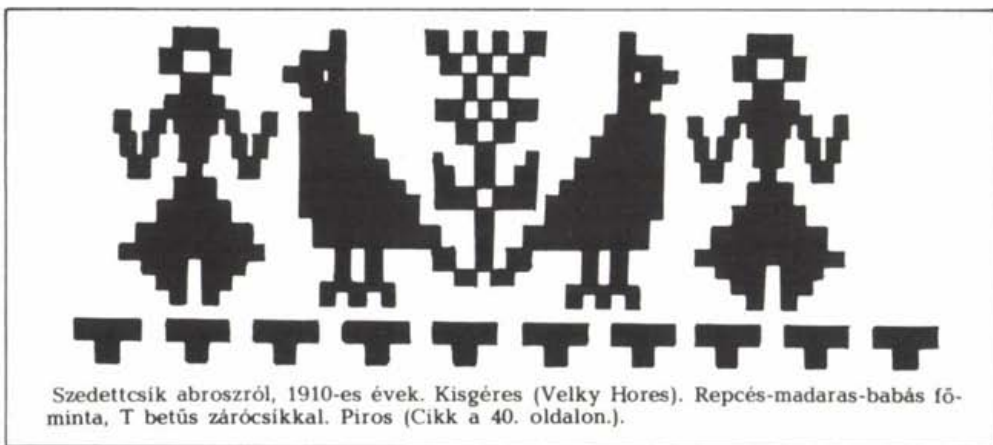
A két területet nem tudom elválasztani egymástól. Az a szemléletmód és életforma, ahogy egy hajdani falusi ember élt, azzal, hogy cselekedetei szerves egységet alkottak és egymást feltételezően zajlottak le — már nem valósítható meg, mert szétszabdalva éljük életünket. A legtöbben belekényyszerülünk valamilyen foglalkozásba, amit esetleg csak azért csinálunk, hogy pénzt keressünk, amiből élünk és mellette egy másik cselekvést is végzünk, amiért nem kapunk pénzt, viszont önmagunkat valósítjuk meg. A legtöbb ember ilyen kettősségben él. Ha én arra gondolok, hogy nekem miért fontos, hogy játszótereket is tervezek, vagy faragószakkörökkel foglalkozzam, akkor azt kell mondanom, hogy a kettőt nem tudom elválasztani magamban. Nekem ugyanolyan fontos egy ilyen játéknak az elkészítése, mint egy szobor elkészítése. A kettő között különbség nincs, legfeljebb annyi, hogy az egyikért pénzt kapok, a másikért nem kapok semmit.

- Végzettségednél fogva is azok közé a kevesek közé tartozol, akik a népművészetet és a képzőművészetet is alaposan ismerik, s meg tudod ítélni, hogy a művészképzésben értékeinek megfelelő színvonalon foglalkoznak-e a népművészetellel?*

A népművészetet sehol sem tanítják, vagy ahol tanítják, nem úgy tanítják, hogy meg lehessen ismerni. Sajátásgos helyzet, hogy néhány kitűnő néprajzi tanszék van Magyarországon, rengeteg néprajzos végez, kitűnő tudóskká válnak, de ezek a néprajzosok alig rendelkeznek olyan művészettörténeti vagy esztétikai ismerettel, amellyel a népművészetet vizsgálhatnák. Kitűnő művészettörténészeink vannak, akik viszont alig rendelkeznek néprajzi ismeretekkel. Amit népművészetnek nevezünk, az olyan tudományok közötti terület, amelyet igazából alig közelítettek meg. Talán Viski Károly jutott el legtovább, amikor megállapította, hogy a népművészet a nép ipar- és képzőművészete egyszerre. A magyar tudomány alig foglalkozott vele, a filozófiai megközelítésekről nem is beszélve, hiszen tudjuk, hogy a lukácsi esztétika a hagyományos paraszti kultúrát nem is tekintette olyan kategóriának, amivel foglalkozni érdemes. Ha egy szobrász ezekben az években járt főiskolára, akkor a népművészetből keveset értett meg. Azért aztán alig van a képzőművészek között olyan, aki úgy gondolkodik, hogy akkor válik a magyar képzőművészet naggyá, ha saját nyelvét használja, s nem akkor, ha nyugat-európai mintákat majmol. Kevesen tudnak úgy gondolkodni, hogy minden folyamatos, az életünk, a történelmünk, a kultúránk is folyamat. Ez a folyamat nem szakadt meg: apám fiaként megszülettem, megtanultam ezt a nyelvet, megismertem ennek a nemzetnek a történelmét, és ezzel azonosulni is tudok. Megismerem ezt a kultúrát, megismerem azt a formakultúrát is, amit mint szobrász — beszélnem kellene. De csak akkor tudok ezen a nyelven beszélni, ha egy kórusba tartozom és megpróbálom a magam hangját úgy alakítani, hogy ebből mindenki számára érthető beszéd kerekedjék ki. Meggyőződésem, hogy a szobrásznak közérthetőnek kell lennie. Csak akkor lesz képzőművészeti anyanyelv, ha a képzőművészeti anyanyelvet beszélők meg tudják magukat értetni embertársaikkal.

- Az életút középre érve már válaszolni tudsz utolsó kérdésemre: a szobrász munkájával változtat-e a világ folyásán? Jobbitja-e a világot?*

Nagyon nehéz erre válaszolni. Hiszek abban, hogy lehet a szobrokkal is változtatni. Ahogy él az ember, ahogy viselkedik, ahogy dolgozik, azzal befolyásolja a világot. A játszóterekkel is, a népművészeti mozgalommal is, a szobrokkal is kicsit befolyásolni lehet a jövőt. Ha ebben nem hinnék, nem lenne értelme a munkának.

Szedettcsik abroszról, 1910-es évek. Kisgéres (Velky Hores). Repcés-madaras-babás főminta, T betűs zárócsikkal. Piros (Cikk a 40. oldalon.).